

Про фонди і не тільки...

До ювілею наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У листопаді 2014 року Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого відзначає 210-річчя. Разом із університетом свій славетний шлях проходить і наукова бібліотека. Не одне покоління викладачів і студентів пишається її правовими фондами і сучасними ресурсами.

Бібліотека завжди була, є і буде утримувачем інформації, місцем, де можна дізнатися багато чого нового, раніше невідомого, тобто отримати нові знання. Недаремно на одному із зібрань бібліотечно-книговидавничої спільноти генеральний директор НВП "Ідея", головний редактор журналу "Бібліотечний форум" Ігор Якобсон зазначив, що "бібліотека без нових книжок не може існувати, як людина без свіжого повітря та води, вони повинні наповнювати книгозбірню задля її ефективного функціонування". Дійсно, це так, бо книги "бережно несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління", "крізь вікна книг свободи світло ллється". Книжки – частина нашої культури, а людина, яка існує без книги, усім здається дивною і ненатуральною. Саме тому бібліотеки залишаються кращим місцем роботи навіть у час новітніх технологій. Завдяки паперовим перлинам-книжкам наш читач має змогу доторкнутися до сивої давнини або навіть зазирнути в майбутнє.

Подолавши 210-річний рубіж, Національний юридичний

університет імені Ярослава Мудрого як вищий навчальний заклад (ВНЗ), що має славетну історію і традиції, став одним із найбільших і найпрестижніших вищих юридичних навчальних закладів сучасної України. Разом із університетом розвивається й наукова бібліотека. Можна з гордістю констатувати, що не одне покоління викладачів і студентів пишається її правовими фондами та сучасними ресурсами.

Саме завдяки книжкам ми знаємо, як усе починалося. Створювалися фонди нинішньої бібліотеки ще за відкриття Імператорського Харківського університету, коли в його структурі з'явився факультет "моральних і політичних наук", пізніше названий юридичним. З Уставу Імператорського Харківського університету відомо про придбання першої бібліотеки, в якій містилося 3 219 томів. Для "примноження бібліотеки" заклад отримував асигнування на придбання книг, збиралися і зберігалися законодавчі акти, довідкові видання, монографічні роботи з окремих галузей права російських та іноземних видавництв. Надходили добровільні пожер-

Надія Пасмор,
директор, кандидат педагогічних наук

Діна Немашкало,
бібліотекар
Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тування книг, журналів та брошур від професорів, членів Харківського окружного суду, а також студентів. Крім того, завдяки "дармовій висилці" офіційних видань урядовими органами отримувалися різні матеріали господарського департаменту міністерства внутрішніх справ, звіти земських і міських установ, звіти про діяльність благодійного товариства та інше. Пошук меценатів, дарування книг для поповнення фондів завжди були і залишаються важливою частиною щоденної роботи сучасних бібліотекарів-комплекторів.

Із історичних джерел і спогадів відомо про подальший шлях розвитку фондів, і власне бібліотеки, які пов'язані із відокремленням юридичного факультету від Харківського університету ім. В. Н. Каразіна (1920) та утворенням на його основі Харківського інституту народного господарства (Інгосп). Більшість бібліотечних фондів складала юридична література, майже 6 634 примірники: збірок, законодавчих актів, підручників, навчальних посібників, монографій. Усього понад 1 410 найменувань видань. Уже на той час юридична книга відігравала ключову роль у забезпеченні самостійної підготовки студентів – майбутніх фахівців-юристів державного, судово-прокурорського апарату і народного господарства. Не винятково 25 січня 1924 року відбулося відкриття першої юридичної читальні в Харкові. Майже вся новітня література правової тематики, яка зосередилася в юридичній читальні, пізніше ввійшла до фонду бібліотеки Інституту народного господарства і склала значну частину нинішньої. Поступове збільшення книжкового зібрання відбувалося і за рахунок всіляких кабінетів і дрібних установ міста, з яких відбирали юри-

дичну літературу та законодавчі матеріали, що зайняли своє місце в бібліотеці інституту. Так, від перших днів існування бібліотеки до фонду постійно надходили акти поточного законодавства УРСР, СРСР та інших радянських республік, зібрання постанов і розпоряджень уряду цих республік. Пізніше законодавчі та нормативно-правові фонди стали основою кодифікаційного відділу бібліотеки, активно використовувалися в законотворчій та науковій роботі.

Після перейменування інституту на "Всеукраїнський інститут радянського будівництва та права" у 1920-1930 роках бібліотеці конче була потрібна правова література, яка покликана була забезпечити навчальну підготовку юристів для майбутньої роботи в судах, прокурорсько-слідчих органах, адвокатурі та державних органах влади. Збільшенню комплектування бібліотеки приділялося багато уваги у всі часи. Це стосується і періоду, коли ВНЗ було перейменовано з Всеукраїнського інституту радянського будівництва в Харківський юридичний інститут. Бібліотека отримала можливість покращити фонди, зокрема, завдяки придбанню енциклопедично-довідкових видань. До речі, наприкінці 1930-х років у книгосховищах бібліотеки Інституту зберігалось понад 160 тисяч примірників книг. Проте з початком Великої Вітчизняної війни багато книжок опинилося під загрозою знищення, через зруйнування будівлі інституту. За розповідями очевидців, майже всі співробітники намагалися зберегти фонд бібліотеки, переносили книжки в інші, більш безпечні, приміщення. Так, значну частину книг було тимчасово розміщено у бібліотеці Харківського університету. Після визволення Харкова працівники бібліотеки намагалися при-

вести до ладу збережений фонд. До кінця 1945 року майже повністю завершено повернення книг до бібліотеки Харківського юридичного інституту. Дехто з бібліотечних працівників отримав подяку за те, що в період окупації вживав заходів щодо порятунку від загарбників фондів бібліотеки інституту. Відновлення та подальше будівництво інституту і бібліотеки нерозривно пов'язані з ім'ям проректора Харківського юридичного інституту, академіка права Володимира Володимировича Сташиса, який багато уваги приділяв розвитку бібліотечних фондів. Це був період великої і копіткої роботи з упорядкування напрямів діяльності бібліотеки, активного придбання нової навчальної літератури, ретельного вивчення фонду та вдосконалення його організації із метою якнайшвидшого відновлення втраченого, заповнення прогалин, зокрема в юридичних журналах.

Відомо, що у 1950-1960 роках фонди бібліотеки налічували близько 300 тисяч книг, журналів і газет, склалися перші рекомендаційні списки літератури на допомогу навчанню, був виданий "Збірник анотацій на дисертації, захищені в Харківському юридичному інституті в 1946-1956 роках". Активізується кодифікаційна робота, проводиться систематизація законодавчих актів по окремих галузях права, що збереглися у фондах, та скасовуються застарілі законодавчі норми. Для бібліотеки 1960-1970 роки XX століття стали періодом подальшого зростання книжкових фондів. Із наукових звітів того часу відомо, що отримувалося 55 найменувань журналів правової та політичної тематики, продовжувалося комплектування підручниками юридичних дисциплін, а також суспільних наук. Для оперативного знайомства читачів із

книгами, що отримала бібліотека, започатковано "Бюлетень нових надходжень". На бібліотеку були також покладені функції з формування книжкових фондів кабінетів кафедр навчально-методичною літературою, складаються списки літератури за тематичними запитом на допомогу студентам та науковій діяльності вчених інституту. Усе частіше фондами бібліотеки, особливо в наукових цілях, користувалися не тільки читачі нашого інституту, а й учені з інших ВНЗ міста, України, Росії тощо.

Постійно в полі зору ректорату інституту питання поліпшення умов для навчання студентів та забезпечення їх необхідними книгами. У зв'язку із цим покращується матеріально-технічна база бібліотеки, розширюється мережа галузевих читальних залів. Фонд бібліотеки на той час налічував понад 500 тисяч томів наукової, навчально-методичної та художньої літератури. Бібліотека отримувала 75 найменувань журналів і газет, у тому числі 10 іноземними мовами. Збільшилося надходження до бібліотеки правової літератури та книг з вітчизняної історії, історії держави і права зарубіжних країн, міжнародного права тощо. У книгосховищі бібліотеки тепер були широко представлені праці вчених-юристів дореволюційного і сучасного періодів, юридичні видання зарубіжних учених російською та іноземними мовами, законодавчі збірники та юридичні журнали. Бібліотечні фахівці постійно знайомили викладачів та студентів з книжковою продукцією, що надходила до фондів. Постійно співробітники організували перегляди новинок юридичної літератури, тематичні книжкові виставки, складали галузеві бібліографічні покажчики.

У подальшому із метою оптимізації використання та

удосконалення організації бібліотечного книжкового фонду велася активна робота щодо його переведення на нову систему бібліотечно-бібліографічної класифікації для наукових бібліотек. У книгосховищі бібліотеки в окремий масив зібрані автореферати дисертацій за галузями права і суспільних наук. Задля оперативного та систематичного забезпечення передачі кафедрам даних про новинки літератури, покращення комплектування та своєчасного вилучення застарілої навчальної літератури бібліотека працювала з інформаторами-викладачами кафедр Інституту. Так, значною подією стало виокремлення у 1977 році з наукового фонду бібліотеки рідкісних, раритетних книг, рукописів, дисертацій, авторефератів та створення на їх основі відділу рідкісних видань і дисертацій. Ці фонди стали справжньою перлиною інституту, а відділ – одним із найкращих і популярних серед науковців міста. Очолив його Леонтій Якович Мельцер, який активно опікувався питанням комплектування бібліотеки цінними, рідкісними виданнями та обслуговуванням науковців. Завдяки тому, що книги можна було купувати не тільки у книжкових магазинах Харкова, а й в інших містах, із часом у відділі було зібрано понад 47 тисяч книг і журналів кінця XVIII – початку XX століття з філософії, політології, історико-правової тематики, а також журнали "Юридичний вісник", "Вісник права", "Журнал міністерства юстиції", "Судовий журнал", "Журнал цивільного і кримінального права", "Юридичний літопис", "Временник Демидівського юридичного ліцею" та ін. За допомогою цих фондів науковці-дослідники і нині мають змогу простежити еволюцію законодавчої правової бази; знайомитися з юридичною дореволюційною літе-

ратурою, представленою у фонді всіма класичними галузями права, а також особистими зібраннями відомих учених-юристів, наприклад, В. С. Трахтерова, В. М. Гордона, В. І. Сербровського та інших теоретиків права; з літературою іноземними мовами; дисертаціями, захищеними у стінах нашого ВНЗ; іншими рідкісними книгами з автографами багатьох представників харківської школи права, що склали основу історико-правової колекції раритетних видань бібліотеки.

У 1980-1990-х роках бібліотека продовжує розширюватися, її структура вдосконалюється, з'являються нові площі для зберігання фондів. Так, наприкінці 1989 року окремою частиною загального фонду стали довідково-енциклопедичні видання з різних галузей права, політології, філософії, соціології, культурології, енциклопедія Britannica, Worldbook, перекладні словники багатьох країн світу тощо. У 1991 році Харківський юридичний інститут реорганізовано в Українську державну юридичну академію, надано статус національного закладу та присвоєно ім'я Ярослава Мудрого (1995). У зв'язку зі змінами зростає й роль бібліотеки у формуванні фондів, які розкривають зміст загальнолюдських цінностей, історичну, наукову та культурну спадщину, ідею національної державності. Бібліотека справно забезпечує книгами, періодичними виданнями та іншою друкованою продукцією навчальний процес, науково-педагогічну діяльність, науково-дослідницьку та виховну роботу академії.

Із будівництвом в академії нових навчальних корпусів відкриваються сучасні читальні зали з галузевими фондами навчально-методичної літератури, кодексами та законодавчими матеріалами. Слід також

згадати про відкриття в академії в 1996 році філії бібліотеки Української правничої фундації та підкреслити значення її фондів у забезпеченні наукових і освітніх потреб викладачів, студентів, аспірантів іноземними виданнями, йдеться, зокрема, про літературу щодо різних законодавчо-правових систем світу. У цілому цей масив складається з більш ніж 58 тисяч книг із порівняльного правознавства та міжнародного права. Уже у 2000 році фонди бібліотеки налічували понад 800 тисяч видань із права, історії держави і права, суспільно-політичних наук, соціології, політології, філософії, а також було представлено велике зібрання художньої літератури. Сьогодні бібліотека щорічно передплачує понад 170 найменувань українських і російських газет і журналів, а також періодичу англійською та німецькою мовами. До речі, профільні журнали становлять значну частину наукового фонду бібліотеки (58 тисяч) і частіше ніж інші запитуються викладачами та студентами. Для бібліотеки академії 2000 рік став початком активного впровадження комп'ютерних технологій та засобів автоматизації бібліотечних процесів на базі прикладної програми "Система автоматизації бібліотек". Відповідальна Група фахівців розпочала створення електронного каталогу книг, що надходили, та ретрофондів бібліотеки.

Прагнення університету до європейських освітніх стандартів і навчальних технологій сприяло розширенню міжнародних та інших зв'язків академії з багатьма ВНЗ країн Європи, США і Канади, завдяки цьому бібліотечні фонди поповнилися сучасною монографічною літературою, правовими журналами іноземними мовами, збірками наукових праць тощо. У результаті такої співпраці бібліотека академії отримала

видання з Інституту конституційної та законодавчої політики (м. Будапешт, Угорщина), факультету права Торонтського (Канада) і Делаверського (США) університетів, за міжнародною програмою ЄС "Темпус" – з університетів Темз Веллі (м. Лондон, Велика Британія) та м. Ов'єдо (Іспанія). До послуг студентів і викладачів у фондах: тексти конституцій усіх країн світу; видання з питань континентального, англо-американського права; міжнародного та конституційного права; спеціальні періодичні видання США, Великої Британії, Канади, Іспанії, Німеччини тощо. У цілому ж пік зростання фондів (до 116 тисяч видань) припадає на 2002 рік.

Із метою продовження початого і як визнання прагнення бібліотеки до модернізації, а також для стимулювання подальшого розвитку у листопаді 2011 року вченою радою ВНЗ було змінено назву бібліотеки на "Наукова бібліотека Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Якісне формування фондів, як і раніше, залишається одним із пріоритетних завдань бібліотеки. Нині покращується комплектування фондів за рахунок збільшення коштів на придбання книг та передплату журналів і баз даних. Зокрема, у порівнянні з 1987 роком, відбулося збільшення обсягу фонду на 810 тисяч одиниць зберігання, на сьогодні він становить 137 300 примірників видань. Із року в рік розширюється коло джерел поповнення бібліотечних фондів україномовними та російськомовними науковими і навчальними виданнями, щорічні надходження книг збільшуються у середньому на 25-30 тисяч примірників. Активнішим і постійним став книгообмін з національними бібліотеками, профільними вищими навчальними закладами Украї-

ни, а також Росії. Популярними стають акції дарування вченими ВНЗ особистих бібліотек, монографій, підручників. Академік права В. В. Сташис подарував бібліотеці 6 тисяч одиниць видань монографічної літератури відомих учених-правознавців та колекцію художніх книг. Гідне місце у фонді займають книги з особистої бібліотеки ректора університету В. Я. Тація (3 050 примірників видань із питань правознавства). Отже, незважаючи на процеси автоматизації і комп'ютеризації, універсальний книжковий фонд бібліотеки був і залишається основним інформаційним, науково-освітнім ресурсом. У 2013 році він нараховував більше 1 405 268 одиниць зберігання.

Сьогодні для якісного і своєчасного формування бібліотечних фондів використовуються традиційні та електронні засоби комплектування: онлайн-замовлення кафедр; придбання документів у видавництвах та книготоргових компаніях; передплата; книгообмін; дарування (безкоштовне отримання); отримання книг від читачів замість загублених; з типографії університету; одержання обов'язкового примірника; розширення кола партнерів із книгообміну та книготорговельних компаній України. Так, бібліотека працює з багатьма профільними вітчизняними видавництвами, серед яких: ТОВ "Освіта України", ВТО "Ін-Юре", СП "Юрінком Інтер", "Право", "Фенікс", ТОВ "Одіссей", "Наукова думка", ТОВ "Знання", "Юридична думка" та ін. До речі, на комплектування фонду університет завжди витрачав немалі кошти. На жаль, економічні складнощі та фінансові негаразди сьогодення не дають можливості бібліотекам закуповувати навчальну і наукову літературу, що негативно позначиться на комплектуванні фондів. Проте

є сподівання, що ситуація виправиться, а бібліотеки залишатимуться справжніми скарбницями знань. На це нашою хує і те, що майже 20% (5 291 примірник) від надходжень бібліотека отримала в подарунк. Партнерами в книгообміні є провідні бібліотеки і ВНЗ України, серед них: наукова бібліотека (НБ) Львівського національного університету ім. Івана Франка, Київський університет права НАН України, НБ Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Харківський університет внутрішніх справ України, Харківська державна академія культури, Запорізький національний університет, НБ НУ "Одеська юридична академія", Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, бібліотека Національної академії Служби безпеки України. Майже 2 тисячі видань надійшло до фонду бібліотеки у рамках європейських проектів, програм, міжнародних наукових конференцій.

Нині інноваційний аспект діяльності бібліотеки стосується передусім створення електронного фонду на основі оцифрування книжкових видань, формування електронної бібліотеки. За ініціатииви ректора університету В. Я. Тація ведеться спільна робота бібліотеки і Центру інформаційних технологій нашого ВНЗ зі створення Бібліотеки електронних копій раритетних видань. Щороку збільшується її обсяг, оцифровано вже більше 6 тисяч примірників рідкісних книг XIX – початку XX століття, що складає 2 151 200 сторінок тексту, на потребу юридичної науки і практики. Формуються книжкові та електронні колекції рідкісних книг: "Рукописні книги та літографії видатних правознавців XIX – поч. XX ст."; "Стародруки"; "Харківська правова

школа"; "Колекція автографів правознавців XIX – початку XX ст.", "Книги з автографами, екслібрисами, подарунковими надписами видатних учених-правознавців", "Рукописи та літографії".

До того ж оцифрована і доступна цілодобово студентству в новому ресурсі – стандартизованому електронному навчально-методичному комплексі на веб-сайті бібліотеки певна частина навчального фонду. Електронні версії наукових видань, підручників, монографій, праць вчених нашого університету та інших матеріалів із бібліотечного фонду увійшли до інституційного електронного архіву-репозитарію, це майже 5 600 електронних копій праць вчених університету. Інституційний репозитарій розвивається, у 2013 році отримав власний інтернаціональний стандартний серійний номер і став повноцінним електронним виданням. У фондах бібліотеки університету зберігається, постійно поновлюється значний масив авторефератів та дисертацій, захищених науковцями університету за всі часи його існування. Створюється також електронний фонд авторефератів дисертацій, який доступний усім бажаючим у репозитарії. За результатом онлайн-опитування, 37,2% читачів бібліотеки постійно звертаються до електронних фондів, які стали важливим засобом отримання необхідної інформації дистанційно. Сьогодні серед найбільш затребуваних інформаційних ресурсів є електронний каталог бібліотеки. Він майже стовідсотково охоплює наявний фонд бібліотеки, надає вичерпні відомості про книгозабезпечення навчальних дисциплін, які викладаються в університеті, а також став основним засобом пошуку як навчальної, так і наукової інформації. Нині електронний каталог доступ-

ний через Інтернет, надає можливість цілодобово працювати з інформаційним контентом та здійснювати електронне замовлення книг дистанційно навіть через мобільний зв'язок. Щоденне звернення до ЕК складає в середньому від 6 до 10 тисяч. Каталог наукової бібліотеки став переможцем Всеукраїнського конкурсу електронних каталогів на сайтах бібліотек України у номінації "Кращий електронний каталог на сайті бібліотеки навчального закладу" та посів перше місце у топ-10 електронних каталогів на сайтах бібліотек України.

Визначною подією в житті університету та наукової бібліотеки стало проектування й будівництво сучасного бібліотечного ресурсного центру з галузевими книгозховищами і читальними залами, що базуються на новітніх технологічних і програмних модерних обслуговування науково-освітніх потреб викладачів та студентства.

Як бачимо, нам є чим пишатися, однак є над чим працювати. Співробітники наукової бібліотеки університету докладають і надалі будуть докласти максимум зусиль, щоб сприяти освітньо-науковій діяльності викладачів і студентів задля підвищення іміджу і престижу нашої alma mater.

